

της εύγενοῦς δεσποίνης, ἔνθα ἡ jeunesse.dorée καὶ οἱ φιλόδοξοι νεανῖαι συχνάζουσι· περιγράφει ἡ μᾶλλον ζωγραφίζει τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων, τοὺς ἀγρότας, τὰ καπηλεῖα, τὰ θέατρα, τὰς ἐκκλησίας. Τὸ μυθιστόρημα δὲν ἔχει κυρίως ἥρωα, ἀλλὰ συνίσταται ἀπλῶς ἐκ περιγραφῶν τοῦ ρωσσικοῦ βίου, ἀλλὰ περιγραφῶν θαυμασίων· μόνον ἐν ὀλίγοις προσώποις ὑπάρχουσι τὰ ὑγιῆ καὶ τὰ ἀσθενῆ στοιχεῖα ἐνσεσαρκωμένα. Ἐν τῷ ἐπιλόγῳ γνωρίζει ἡμῖν ὁ ποιητὴς τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἠθικὰς θεωρίας.

Τὸ δεύτερον μέγα τοῦ Τολστόη ἔργον ἐδημοσιεύθη κατὰ τὰ ἔτη 1875 μέχρι 1878 καὶ ὀνομάζεται «Ἄννα Καρενιν.» Ἐν τούτῳ πραγματεύεται ὁ ποιητὴς τὸ θέμα τοῦ ἀπηγορευμένου ἔρωτος ἀφ' ἑνός, ἐτέρωθεν δὲ τὸ τοῦ εὐτυχοῦς οἰκογενειακοῦ βίου· καὶ περιγράφει τὰς βαθυτάτας κινήσεις τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας μετὰ μεγάλης ψυχολογικῆς ἀληθείας. Ἐκ τῶν λοιπῶν ἔργων

τοῦ Τολστόη ἀναφέρομεν ἐνταῦθα μόνον τὰ ἐξῆς: «Νηπιότης, παιδικὴ ἡλικία καὶ νεότης,» «Οἰκογενειακὴ εὐτυχία,» καὶ τὸ πεντάπρακτον δημῶδες δράμα «Ἡ δύναμις τοῦ σκότους», ὅπερ εἶνε γνησίως καλλιτεχνικὸν ἔργον ὑψίστης φιλολογικῆς ἀξίας.

Ὁ κόμης Λέων Νικολάιεβιτς Τόλστοι ἐγεννήθη τῇ 9 Σεπτεμβρίου (28 αὐγούστου) τοῦ ἔτους 1828 ἐν Τιάσναϊα Πολιάνα ἐν τῷ κυβερνεῖῳ Τούλα. Ἐν ἡλικίᾳ ἐννέα ἐτῶν ἀπώλεσε τὴν μητέρα του καὶ ἤχθη εἰς Μόσχαν πρὸς τὴν θείαν του. Ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως Κασάν ἐσπούδασε τὰ νομικὰ καὶ ἀνατολικάς γλώσσας. Τῷ 1851 εἰσῆλθεν ἐν Καυκάσῳ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, μετέσχε τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ὡς ἀξιωματικὸς καὶ μετὰ τὸ πέραν τοῦ πολέμου ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἔκτοτε δὲ διατρίβει μέχρι σήμερον ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ Τιάσναϊα Πολιάνα.

Ἀλέξιος Μαρκόβ.

Ο ΣΑΚΕΣΠΗΡΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ.

ΚΤΙΜΩ περισσότερο τὰς παρατηρήσεις τῶν μεγάλων ἀνδρῶν παρὰ τὰ συμπεράσματά των. Οἱ μεγαλοφρεῖς νόες παρατηροῦσι μετ' ἀκριβείας καὶ ἀσφαλείας· ὅταν δὲ μᾶς ἐκθέσωσι τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ ἐνὸς ζητήματος δυνάμει ἡμεῖς νὰ ποιήσωμεν τὸ συμπέρασμα. Διατί ὄχι αὐτοί; θὰ μὲ ἐρωτήσωσιν. Ἀπλῶς διότι δὲν ἔχω πολλὴν πεποιθῆσιν περὶ τῆς ἀπολύτου ἀξίας ἐνὸς συμπεράσματος. Ἀπὸ τὰ αὐτὰ διδόμενα ἐγὼ σχηματίζω τοιαύτην κρίσιν καὶ ἄλλος ἄλλην· εἶναι δὲ δυνατόν νὰ ἦναι ἀμφότεραι ἐναντίαι καὶ ἀμφότεραι ὀρθαί καθ' ὅσον ἀφορᾷ ἕκαστον ἄτομον, διότι ὑπαγορεύονται ὑπὸ τῶν ἰδιαίτερων μας περιστάσεων καὶ ιδιοσυγκρασιῶν ἢ συμμορφοῦνται πρὸς αὐτάς.

Δὲν ἐννοῶ μὲ αὐτὰ νὰ καταστήσω τοὺς συγγραφεῖς ἀναποφασίστους ὅλως διόλου. Τὸ τοιοῦτο θὰ ἦτο ὑπερβολή. Θέλω μόνον νὰ εἶπω ὅτι δὲν ἀγαπῶ τὴν ὑπερβολικὴν δογματικότητα.

Τὰ ἄνω ἔγραψα ὡς εἰσήγησιν ὠραιωτάτων στίχων τοῦ Σακῆσπέρου περὶ ζωῆς, οὐς ἀνέγνωσα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν καὶ ἐν οἷς ὁ συγγραφεὺς μᾶς λέγει πολλὰ χωρὶς ὀριστικῶς νὰ μᾶς ἐπιβάλλῃ τι.

Ἐν τῷ δράματι «Measure for Measure» ὁ Κλαύδιος, Βιενναῖος εὐπατρίδης, εἶναι καταδικασμένος εἰς θάνατον, ἱερομόναχος δέ τις (ὁ ὅποιος εἶναι αὐτὸς ὁ δούξ τῆς Βιέννης μετημφιεσμένος) ζητεῖ νὰ τὸν παρηγορήσῃ παριστῶν τὸ μάταιον τῆς ζωῆς:

«Δοῦξ (μετημφιεσμένος). Ἐλπίζεις ἔτι νὰ σοὶ ἀπονέμῃ χάριν ὁ Ἄγγελος;»

(Ὁ Ἄγγελος εἶναι ἄρχων εἰς ὃν ὁ δούξ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν ἐξουσίαν).

Κλαύδιος. Τὸ μόνον φάρμακον τῶν δυστυχῶν
«εἶν' ἡ ἐλπίς. Ἐλπίζω ὅθεν ἔτι
«νὰ ζήσω, κ' εἶμαι ἔτοιμος διὰ
«τὸν θάνατον.

Δοῦξ. «Τὸν θάνατον μελέτα
«μόνον· καὶ εἴτ' αὐτὸν ἢ τὴν ζωὴν
«λάβῃς, ἀμφότερα θὰ σοὶ φανῶσιν
«ἡδύτερα. Τὴν πλανερὰν ζωὴν
«ὅπως σοὶ λέγω προσαγόρευσον.
«Ἐάν σὲ χάσω θέλω χάσει τί,
«ὅπερ ζητοῦσι νὰ φυλάξωσιν
«ἄφρονες μόνον. Εἴς' ἀδύνατος

«πνοὴ (ἡ δούλη τῶν ἐλαφροτέρων
«μεταβολῶν τῆς ἀτμόσφαιρας) ἦτις
«τὴν κατοικίαν ἐν ἣ διαμένεις
«ὡς τύραννος ἀνηλεῶς μαστίζει.
«Εἶσαι ὁ γέλως τοῦ θανάτου, ὃν
«πᾶσαι σου αἱ προσπάθειαι κ' οἱ κόποι
«συντείνουν ν' ἀποφύγῃς, κ' ἐν τοσοῦτῳ
«πάντοτε τρέχεις πρὸς ἀπάντησιν του.
«Εὐγένειαν δὲν ἔχεις· ἀπασαί
«αἱ ἰδιότητές σου θεραπείας
«τυγχάνουσιν ἀπὸ ἀπόλυτον
«εὐτέλειαν. Ἀνδρείαν δὲν κατέχεις
«διότι ἐρπετοῦ ποταπωτάτου
«τρέμεις τὸ δηλητήριον. Ἡ μόνη
«ἀνάπαυσις σου ἦν ἀκαταπαύστως
«ζητεῖς καὶ προκαλεῖς εἶναι ὁ ὕπνος,
«καὶ ἐν τοσοῦτ' ὁ θάνατος σ' ἐμπνέει
«φόβον δεινὸν — ἐνῶ δὲν εἶναι ἄλλο
«ἢ τὸ αὐτό. Ἀτομικότητα
«δὲν ἔχεις· συντηρεῖς ἀπὸ μυρίας
«ὕλας ἅς ὁ κονιορτὸς γεννᾷ.
«Καὶ θετικὴ δὲν εἶσαι, ἀλλαγὰς
«λαμβάν' ἢ φυσιογνωμίᾳ σου
«μὲ τὴν σελήνην ἄλλοκότους. Πλοῦτον
«δὲν ἔχεις, πάλιν πένης εἶσαι,
«διότι ὅπως ὄνος οὐ ἢ ῥάχης
«κύνει ὑπὸ χρυσοῦ φορτίον μέγα
«φέρεις τοὺς δυσκινήτους θησαυροὺς σου
«μέχρι συντόμου διαστήματος
«καὶ σ' ἐλαφρῶναι ὁ θάνατος. Οὐδένα
«φίλον πιστὸν εὐρίσκεις ὡς αὐτὰ
«τὰ σπλάγχνα σου εἰσέτι ἄτινα
«πατέρα σ' ὀνομάζουσι, τὸ πλάσμα
«αὐτοῦ τοῦ σώματός σου, καταρῶνται
«τὸν ἀδρανῆ κατάρβουν, τὴν ἀργὴν
«ποδάγραν διὰ τὴν βραδύτητα
«μεθ' ἧς σὲ τελειώνουν. Οὔτε νέος,
«οὔτε πρεσβύτερος εἶσαι — χανωμένος
«ἀμφοτέρῳ· ὄνειρέδες ὡς ἐν ὕπνῳ
«ἀπογευματινῷ. Διότ' ἡ φίλη
«νεότης σου παρέρχεται ταχέως
«κ' εἰς τὸ παραλυμένον γῆρας φθάνει.
«Ἐάν δὲ τότε εἶσαι πλούσιος
«καὶ γέρων, οὔτε ζωτικότητα
«ἔχεις, οὔδ' αἰσθήματα, οὔδ' ἄν
«ῥώμην, οὔδ' ὠραιότητα δι' ὧν
«νὰ ἦν εὐχάριστος ὁ πλοῦτος σου.
«Λοιπὸν τί ἔχει αὐτὴ ἡ ζωὴ

«ὅπερ σ' ἐλκύει ἔτι; Καὶ ἐν τούτοις
«κρύπτει ἀκόμη ἡ ζωὴ μυρίους
«θανάτους, τὸν δὲ θάνατον φοβεῖσαι
«ὅστις αὐτοὺς ἀπαντᾷ ἐξισοί.»

Ὁ Κλαύδιος διὰ τὴν στιγμήν φαίνεται παρηγορη-
θεις τελείως καὶ ἀπαντᾷ,

«Τὰς ταπεινὰς εὐχαριστίας μου
«δέχθητε. Τὴν ζωὴν ζητῶν, ὡς βλέπω,
«θηρεῖω θάνατον, κ' ἐν τῷ θανάτῳ
«ζωὴν εὐρίσκω. Τὸ λοιπὸν ἐλθέτω!»

Ἡ παρηγορία ὅμως αὕτη διαρκεῖ ὀλίγον. Μετὰ
τινας στιγμὰς παρουσιάζεται ἡ ἀδελφὴ τοῦ Κλαυδίου
Ἰσαβέλλα ἣτις τῷ λέγει ὅτι πρέπει νὰ προετοιμασθῇ
διὰ τὸν θάνατον διότι αἱ παρὰ τῷ Διοικητῇ προσπάθειαι
τῆς ἀπέβησαν μάταιαι, ἡ μᾶλλον αὕτη τὰς θεωρεῖ μα-
ταίας διότι προκρίνει μυρίους θανάτους καὶ δι' ἑαυτὴν
καὶ διὰ τὸν ἀδελφόν της παρὰ νὰ παραδεχθῇ τὸν ἀτι-
μόν ὅρον τὸν προταθέντα ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ — χάριν
ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ ἀντὶ τῆς τιμῆς τῆς ἀδελφῆς. Πλήρης
ἀγανακτήσεως διηγεῖται εἰς τὸν ἀδελφόν της τὰ κατὰ
τὴν συνέντευξίν της μετὰ τοῦ Διοικητοῦ, ἀλλὰ μετ'
ἀνησυχίας βλέπει ὅτι δὲν τῷ προξενούσι τὴν ἐντύπωσιν
ἣν περιέμενε. Τουναντίον ὁ Κλαύδιος, ὅστις πρὸ μι-
κροῦ περιεφρόνει τὴν ζωὴν, ἀντὶ νὰ ἀρνηθῇ πᾶσαν
τοιαύτην θυσίαν ἐκ μέρους τῆς ἀδελφῆς, ἀκουμβᾷ ἐπὶ
τῆς προταθείσης ἐλπίδος ὡς ναυαγῶν ἐπὶ συντετριμμέ-
νου ξύλου καὶ παρακαλεῖ καὶ ἐξορκίζει αὐτὴν νὰ τὸν
σώσῃ ἀντὶ πάσης θυσίας. Ἀλοίμονον! ποῦ εἶναι τώρα
ἐκεῖνοι οἱ ὠραῖοι λόγοι τοῦ ὑποτιθεμένου ἱερομονάχου
περὶ τῆς «πλανερᾶς ζωῆς» ἣν οἱ ἄφρονες μόνον «ζη-
τοῦσι νὰ φυλάξωσιν,» ἡ «ἀδύνατος πνοὴ ἣτις τὴν
«κατοικίαν ἐν ἣ διαμένει ὡς τύραννος ἀνηλεῶς μαστί-
«ζει,» «ὁ γέλως τοῦ θανάτου ὃν πᾶσαι τῆς αἱ προσπά-
«θειας κ' οἱ κόποι συντείνουν ν' ἀποφύγῃ κ' ἐν τοσοῦτῳ
«πάντοτε τρέχει πρὸς ἀπάντησίν του;» Φεῦ οἱ καλοὶ
ἐκεῖνοι λόγοι ἀπῆλθον πολὺ, πολὺ μακρὰ. ἔλησμονή-
θησαν ὀλοτελῶς ἀπέθανον ζήσασαι τὸν σύντομον
βίον, δύο, τριῶν στιγμῶν, πασῶν τῶν φιλοσοφικῶν
παραμυθιῶν — καὶ ὁ ἀπῆλπισμένος Κλαύδιος, ὅστις
βλέπει ἤδη τὸ μέλαν φάσμα τοῦ θανάτου ἐνώπιόν του
προτείνει ἀπονενοημένην ἱκεσίαν ὑπὲρ ζωῆς, ὑπὲρ ζωῆς
ἀκόμη καὶ ἀτίμου καὶ μεστῆς αἰσχύνης. Ἡ ἀδελφὴ
τοῦ τῷ παριστάνει τὸ αἰσχρὸν, τὸ ἀδύνατον τῆς λυτρώ-
σεώς του, ἀλλὰ ἡ φωνὴ τῆς λογικῆς καὶ τῆς τιμῆς δὲν
φθάνει πλέον μέχρι τῆς τεθορυβημένης ἐκείνης ψυχῆς
εἰς τὴν ὁποίαν, πλήρη τοῦ τρόμου τοῦ Ἀγνώστου, πᾶσαι
αἱ συνθήκαι τῶν ἀνθρώπων φαίνονται μικραί, φαίνονται
ἀνόητοι. Κατ' ἀρχὰς προσπαθεῖ διὰ τιναν ἀνισχύρων
ἐπιχειρημάτων νὰ πείσῃ τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ τάχιστα
περιφρονεῖ αὐτὰ καὶ προσέρχεται εἰς τὴν ἀπλὴν, τὴν
μόνην, τὴν ἀληθεῖ λογικὴν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὁποίου
δύει ἡ τελευταία ἡμέρα — «Φρικτὸς εἶναι ὁ θάνατος,»
λέγει..

«Ἰσαβ. Καὶ μυστὰ ζωὴ κατεσχυσμένη
«Κλαύδιος. Ἀλλ' ὅμως ν' ἀποθάνῃ τις! καὶ νὰ
«εὐπᾶγῃ εἰς τὸ ἄγνωστον νὰ κεῖται
«ἐν τῇ ψυχῇ ἀνασθησῇ καὶ
«νὰ σῇται καὶ νὰ μεταβληθῇ
«εἰς ἄμορφον πηλὸν ἢ ζῶσα φύσις!
«Τὸ πνεῦμα νὰ παραδοθῇ εἰς ῥεύμα

«πύρικον, ἢ εἰς ὕλην παγετώδη,
«σκληρὰν ἢ εἰς ἀνέμους ἀόρατους
«νὰ σπρώχνεται καὶ νὰ ταλαιπωρῆται
«ὕπὸ τυφλῆς, ἀεικινήτου βίας,
«ὁλόγυρα τῆς κρεμασμένης σφαίρας,
«ἢ τῶν χειρίστων χειρίστων νὰ γίνῃ —
«ὡς φαντασία ἀχαλίνωτος
«καὶ ὑποπτος εἰκάζει κάποτε —
«σκιά τυραννουμένη, γοερῶς
«δρηνοῦσα! Ὡ τὴν φρίκην ὑπερβαίνει!
«Ἡ ἐπιπικνωτέρα ὑπαρξίς
«καὶ ἡ μυσσικωτέρα ἦν πικραίνου
«γῆρας, πένια, φυλακὴ καὶ νόσος,
«εἶναι παιδρὸς παράδεισος πρὸς ὅσα
«ἀπὸ τὸν θάνατον φοβούμεθα.»

Οὐδὲ ἐπίλογον χρειάζονται αἱ δύο αὗται περικοπαὶ
τοῦ Σακεσπήρου, οὐδὲ κρίσεις. Ὁ μέγας δραματοουργὸς
μᾶς παρέστησε τὴν ματαιότητα τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀξίαν
αὐτῆς, καὶ χωρὶς νὰ ὀρίσῃ τίποτε, χωρὶς νὰ ἀποφασίσῃ,
μᾶς ἄφισεν ἄφθονον ὕλην νὰ σκεφθῶμεν καὶ νὰ κρί-
νωμεν.

Μία μόνη παρατήρησις ἐπιβάλλεται. Οἱ φόβοι τοῦ
Κλαυδίου θὰ φανῶσιν ἴσως μεσαιωνικοί. Οἱ ἀόρατοι
ἄνεμοι οἵτινες σπρώχνουσι καὶ ταλαιπωροῦσι τὰ πνεύ-
ματα ὁλόγυρα τῆς κρεμασμένης σφαίρας, ἴσως κάμωσι
τινὰς νὰ μειδιάσωσιν. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ τοῦ
εἶδους τῶν ἐνδοιασμῶν τοῦ Κλαυδίου· πρόκειται περὶ
τῆς ὑπάρξεως τῶν ἐνδοιασμῶν αὐτῆς κατ' ἑαυτῆς. Ἡ
ιδέα τοῦ τέλους, ἀναμφιβόλως, παρουσιάζεται μετ' ἐν-
δητῆρα διαφορετικὰ εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνεπτυγμένου ἀν-
θρώπου. Ἀλλὰ φαντάσματα ἀντανακλῶσι τὰς ἀπαισίους
τῶν μορφῶν ἐν τῷ κατόπτρῳ τῆς ψυχῆς του. Οὐχ ἦττον
ὅμως σκιαί καὶ φόβοι — εἰ καὶ ἄλλης φύσεως — περι-
βάλλουσι καὶ πλανῶσι τὸ πεφωτισμένον πνεῦμα του ὡς
δεισιδαίμονες σκιαί καὶ φόβοι βασανίζουσι τὸ σκοτεινὸν
πνεῦμα τοῦ Κλαυδίου.

Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχομεν τὴν ματαιότητα ἢ τὴν
φιλοτιμίαν νὰ θέλωμεν πάντοτε νὰ φέρωμεν εἰς ὅλα
καὶ τοὺς δίκους μας μέσα. Ἐν μέρει ἐπηρεαζόμενος
ὑπὸ τῆς ἐξέως αὐτῆς, ἐν μέρει παροτρυνόμενος ὑπὸ
τῆς ἀναλογίας σκέψεως θὰ κλείσω τὸ ἄρθρον μου
ἀντιγράφων ὀλίγας γραμμάς ἀπὸ ἑνα Νεκρικὸν διαλό-
γον τοῦ Λουκιανοῦ:

«Διογ. . . . Τούτον οὖν τὸν ὑπέργηρον ἐρέ-
«σθαι βούλομαι. Τί δακρύεις τηλικούτος ἀποθανών;
«τί ἀγανακτεῖς, ὦ βέλτιστε, καὶ ταῦτα γέρων ἀφιγμένος;
«ἦπου βασιλεὺς τις ἦσθα;

«Πτω. Οὐδαμῶς.

«Διογ. Ἀλλὰ σατράπης;

«Πτω. Οὐδὲ τοῦτο.

«Διογ. Ἄρα οὖν ἐπλούτεις, εἴτα ἀνιᾶ σε τὸ πολ-
«λὴν τρυφὴν ἀπολιπόντα τεθνάναι;

«Πτω. Οὐδὲν τοιούτον, ἀλλ' ἔτη μὲν ἐγεγόνειν
«ἀμφὶ τὰ ἐνενήκοντα, βίον δὲ ἄπορον ἀπὸ καλάρου
«καὶ ὁρμᾶς εἶχον ἐς ὑπερβολὴν πτωχὸς ὢν ἄτεκνός τε
«καὶ προσέτι χυλὸς καὶ ἀμυδρὸν βλέπων.

«Διογ. Εἴτα τοιούτος ὢν ζῆν ἠθέλες;

«Πτω. Naί· ἤδὲ γὰρ ἦν τὸ φῶς καὶ τὸ τεθνάναι
«δεινὸν καὶ φευκτέον.»

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Φ. ΚΑΒΑΦΗΣ.